

بررسی مؤلفه های اخلاقی مرتبط با روابط عاطفی دختران نوجوان در اسلام

رضوان کولیوندی^۱

چکیده

ارتباط فرایندی است که فرد مفهومی را به ذهن دیگران با استفاده از پیام‌های کلامی یا غیرکلامی منتقل می‌کند. عاطفه احساساتی است که انسان را به گام برداشتن به نفع موجود زنده باشعور وامی‌دارد تا با آن اظهار همدردی و احساس ترحم کند. نوجوانی دوره‌ای از رشد بین کودکی و بزرگسالی و از حساس‌ترین و بحرانی‌ترین مراحل زندگی است. نوجوانی همراه با تغییرات جسمانی، شناختی، اخلاقی و اجتماعی و برقراری روابط عاطفی قوی و حساب نشده از ویژگی‌های آن است. دختران نوجوان در روابط خود سریع عاطفه را دخیل می‌کنند و این امر در ارتباط آنها با جنس مخالف مشهود است و می‌تواند مرزهای اخلاقی را بشکند و به آنان آسیب‌های جدی وارد سازد. آشنا کردن دختران نوجوان با مؤلفه‌های اخلاقی مرتبط با روابط عاطفی ضرورت دارد چرا که می‌توانند آنها را در روابط خود به کار ببندند و کمتر دچار آسیب شوند. در مقاله هدف پاسخ به این پرسش با رویکرد توصیفی است که از منظر اسلام مؤلفه‌های اخلاقی مرتبط با روابط عاطفی دختران کدامند؟ یافته‌ها نشان داد از نظر اسلام مؤلفه‌های اخلاقی مرتبط با روابط عاطفی دختران نوجوان حیا، عفت ورزی، عزت نفس، مراعات حجاب و حریم در روابط، پاکی چشم و پاکی دل، مسئولیت‌پذیری در روابط عاطفی و عدم تهییج و تحریک هستند.

واژگان کلیدی: مؤلفه‌های اخلاقی، روابط عاطفی، دختران نوجوان، اسلام.

مقدمه

نوجوانی به دوره ای از رشد اطلاق می شود که بین کودکی و بزرگسالی قرار دارد به همین دلیل نوجوانی یک دوره انتقال است. دوره نوجوانی و جوانی از حساس ترین، مهم ترین و بحرانی ترین مراحل زندگی آدمی است. نوجوان از مرز کودکی گذشته و وارد مرحله ی تازه ای شده است. نوجوانی دوره ای است که همزمان با رشد سریع قد، وزن، قیافه ی ظاهری، نهایتاً به بلوغ جنسی آنان منجر می شود. نوجوانی آخرین مرحله تحول شناختی و گذار از مرحله «پیرو دیگران بودن» است. این دوره همراه با تغییرات عمده جسمانی، شناختی، اخلاقی و اجتماعی است و برقراری روابط عاطفی قوی و حساب نشده از ویژگی های خاص دوره نوجوانی است.

دختران نوجوان عواطف قوی تری نسبت به پسران نوجوان دارند و در روابط خود به سرعت عاطفه را دخیل می کنند. این امر به ویژه در ارتباط آنها با جنس مخالف بسیار مشهود است و می تواند مرزهای اخلاقی را بشکند و به دختران نوجوان آسیب های جدی وارد سازد. یکی از وظایف والدین و مربیان تربیتی درباره ی دختران نوجوان، یاد دادن مؤلفه های اخلاقی مرتبط با روابط عاطفی است. اگر دختران نوجوان با این مؤلفه های اخلاقی آشنا شوند و آنها را در روابط خود به کار ببندند کمتر دچار آسیب به ویژه آسیب های جبران ناپذیر اخلاقی خواهند شد. بنابراین آشنا کردن دختران نوجوان با مؤلفه های اخلاقی مرتبط با روابط عاطفی اهمیت زیادی دارد.

در این نوشتار سعی شده است تا مؤلفه های اخلاقی مرتبط با روابط عاطفی دختران از منظر اسلام بررسی و ارائه شود. در این مقاله هدف این است تا به این پرسش ها پاسخ داده شود: ویژگی های دوره نوجوانی چیست؟ و از منظر اسلام مؤلفه های اخلاقی مرتبط با روابط عاطفی دختران کدامند؟ پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی و از طریق مطالعات کتابخانه ای نگاشته خواهد شد.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- مؤلفه های اخلاقی

مؤلفه به معنای «عنصر یا اجزای تشکیل دهنده یک چیز که بدون داشتن آنها نمی توانیم آن چیز را تجزیه و تحلیل کنیم»^۱ می باشد. اخلاق در لغت «جمع خُلق و خُلُق به معنای سرشت، خوی، طبیعت و نیز به معنی صورت درونی و باطنی آدمی که با بصیرت درک می شود»^۲ است.

۱-۲- روابط عاطفی

ارتباط انسانی فرایندی است که یک فرد مفهومی را به ذهن فرد یا افراد دیگر با استفاده از پیام های کلامی یا غیرکلامی منتقل می کند.^۳

عاطفه به معنای «انصراف، رجوع، انحناء، رقت (دل نازکی)، نیکی، رحم (مهربانی)، حسن خلق، شقف (دلسوزی)»^۴، مهربانی، مهر آمده است.^۵ و در اصطلاح «به احساساتی می گویند که در نفس انسان تحقق یافته و او را در ارتباط با یک موجود زنده باشعور و می دارد تا به نفع آن موجود، گامی بردارد یا دست کم با وی اظهار همدردی و احساس ترحم و یگانگی کند؛ مانند احساس مادر نسبت به فرزند».^۶ به عبارت ساده تر «عاطفه کشش نفسانی یک انسان نسبت به انسان دیگر» است.^۷

۲- ویژگی های سن نوجوانی

۱ - www.parsi.wiki

۲ - ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، ج ۴، ص ۱۹۴.

۳ - ریچموند، ویرجینیا پی، رفتار غیرکلامی در روابط میان فردی، ص ۸۱

۴ - ابن منظور، لسان العرب، ماده عطف

۵ - دهخدا، لغت نامه، واژه عاطفه

۶ - کانون نشر و ترویج فرهنگ اسلامی، سیری در سپهر اخلاق، ج ۲، ص ۵۴۴

۷ - شیروانی، اخلاق اسلامی و مبانی نظری آن، ص ۱۸۴

دوره‌ی نوجوانی، مرحله‌ی حساسی از عمر انسان است که انسان در آن نشاط و امیدواری را توأم با التهاب و دشواری دارد. تحولات جسمانی، هیجانات روانی، نوسانات عاطفی، تمایلات غریزی و تعارضات درونی معمولاً ذهن و فکر جوان را درگیر می‌کند که بر رشد فرهنگی و اجتماعی او تأثیرگذار است. دوره‌ی جوانی دوره‌ی عاطفه، ملاطفت و معرفت است^۱

الف) ویژگی‌های جسمانی: در واقع اوج گرفتن غریزه جنسی و توجه افراطی به وضع ظاهر است که در سال‌های بلوغ و نوجوانی رشد جهشی دارد اما پس از چهار سال حالت تدریجی می‌گیرد. به دلیل این تغییر و تحول، نوجوان به وضع ظاهر خود زیاد توجه می‌کند و نسبت به چهره، ترکیب بدن، تناسب اندام و آرایش ظاهری خود دقت زیادی دارد.^۲

ب) ویژگی‌های فکری و شناختی: در دوره‌ی کودکی، ساخت ذهنی کودک به صورت عینی است و به صورت محدود بر اساس کاربرد منطق عمل می‌کند، ولی دوره‌ی نوجوانی، دوره هوش انتزاعی است، واقعیت‌ها آشکارتر و آسانتر در معرض عملیات ذهنی قرار می‌گیرند و نوجوان، به واقعیت‌های محدود تکیه نمی‌کند، بلکه به آن چه امکان وقوع و تحقق دارد، فکر می‌کند بنابراین تا حد زیادی عملیات ذهنی او توسعه می‌یابد.^۳ مهمترین مؤلفه‌های رشد شناختی عقلی را در پیدایش هوش نظری (تفکر انتزاعی)^۴، بروز استعداد و شک و تردید^۵ دانسته‌اند.

ج) ویژگی فطری و عاطفی: بی‌ثباتی عاطفی، خواهش‌های متضاد و افراط در احساسات از ویژگی‌های عاطفی روانی نوجوانی است امام علی علیه السلام می‌فرمایند «لَا يَزَالُ الْعَقْلُ وَالْحُمُقُ

۱ - احمدی، خدا بخش، آسیب‌پذیری فرهنگی، اجتماعی و تربیتی در نوجوانان و جوانان، ص ۲۴۲.

۲ - سلیمانی فر، ثریا، شخصیت جوان از دیدگاه قرآن و عترت، ص ۵۵.

۳ - قربانی، فاطمه، آسیب‌شناسی اجتماعی علل و عوامل شکل‌گیری هویت در جوانان بر مبنای قرآن و روایات، ص ۱۲۰.

۴ - شرفی، محمدرضا، مراحل رشد و تحول انسان، ص ۱۱۵.

۵ - مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۷

يَتَغَالِبَانِ عَلَى الرَّجُلِ إِلَى تَمَانِي عَشْرَ سَنَةٍ فَإِذَا بَلَغَهَا غَلَبَ عَلَيْهِ أَكْثَرُهُمَا فِيهِ»^۱ عقل و حماقت پیوسته در نوجوانان، در ستیزند تا بحران بلوغ را طی کنند و به سن هجده سالگی برسند در آن هنگام اگر زیربنای فکری جوان سالم باشد عقل پیروز می‌شود و حماقت زایل می‌شود و اگر انسان احمق باشد حماقت بر عقل چیره می‌شود.^۲

د) ویژگی اخلاقی: انسان در مراحل زندگی خود همراه با رشد تفکر انتزاعی، رشد اخلاقی هم پیدا می‌کند و در این زمان، توجه انسان به عقاید و دین جلب می‌شود. نوجوانی، هنگامه‌ی شروع جدال ارزش‌ها و ضدارزش‌هاست و نوجوان درصدد شناخت و تثبیت هویت خویش است. قرآن کریم در آیات متعددی به برخی ویژگی‌های اخلاقی جوانان مثل؛ آسیب‌پذیر بودن^۳، روحیه فضیلت‌پذیری^۴، بردباری^۵، علم^۶ و اخلاص^۷ و ... اشاره کرده است.^۸ امام علی علیه السلام در وصیت وصیت اخلاقی‌شان به فرزند خویش می‌فرماید: «إِنَّمَا قَلْبُ الْحَدَثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَا أَلْقَى فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبْلَهُ فَبَادَرَتْكَ بِالْأَدَبِ قَبْلَ أَنْ يَقْسُو قَلْبُكَ وَ يَشْتَغِلَ لُبُّكَ»؛ «دل جوان همچون زمین ناکشته است، هر چه در آن افکنند بپذیرد. پس به ادب آموختنت پرداختم پیش از آنکه قلب و دل تو سخت و خرد تو به مطالب دیگر مشغول گردد»^۹

۱ - مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۸۲

۲ - فلسفی، محمدتقی، جوان از نظر عقل و احساسات، ج ۱، ص ۱۳۲

۳ - کهف/ ۷۴

۴ - انبیاء/ ۵۱

۵ - صافات،

۶ - یوسف/ ۲۲-۲۴

۷ - یونس/ ۸۲

۸ - قربانی، فاطمه، آسیب‌شناسی اجتماعی علل و عوامل شکل‌گیری هویت در جوانان بر مبنای قرآن و روایات، ص ۱۲۵

۹ - نهج البلاغه، نامه ۳۱.

افکار شیطانی ایستادگی کند، زیرا انسان در زندگی همواره در معرض مواجهه با خطرات و هواهای نفسانی و شیطانی است.

قرآن انسان را از طغیان امیال شهوانی برحذر داشته و او را از دنباله روی آن منع کرده است. البته، شهوت های انسان زیاد است و به میل جنسی منحصر نمی شود. هدف خدا از قرار دادن امیال شهوانی در سرشت انسان این است که زندگی مادی و دنیوی او تداوم داشته باشد؛ اما اگر شهوت غلبه یابد، تمایل به زشتی ها در سرشت انسان تقویت شده و امکان شکوفایی استعدادها و کمالات او نابود می شود.^۱

۱ - پرباله، دیگران، تحلیل مبانی تربیت غریزه جنسی و راهکارهای کنترل آن از دیدگاه اسلام و علم روانشناسی، ص ۲۱۰

نتیجه گیری

دوره‌ی نوجوانی، مرحله‌ی حساسی از عمر انسان است که انسان در آن نشاط و امیدواری را توأم با التهاب و دشواری دارد. دوره‌ی نوجوانی دوره‌ی عاطفه، ملاطفت و معرفت است. دوره نوجوانی ویژگی‌های خاص خود را دارد مثل؛ اوج گرفتن غریزه جنسی و توجه افراطی به وضع ظاهر، ویژگی‌های فکری و شناختی و رشد هوش انتزاعی و عملیات ذهنی، بی‌ثباتی عاطفی و خواهش‌های متضاد و افراط در احساسات، رشد اخلاقی و توجه به عقاید و دین و جدال ارزش‌ها و ضدارزش‌ها و رشد اجتماعی و برقراری ارتباط با دیگران و ایجاد شخصیت مستقل برای خود؛ که این ویژگی‌ها در روابط عاطفی نوجوان تأثیر قابل توجهی دارند.

دختران نوجوان عواطف قوی تری نسبت به پسران نوجوان دارند و در روابط خود به سرعت عاطفه را دخیل می‌کنند. این امر به ویژه در ارتباط آنها با جنس مخالف بسیار دیده می‌شود و می‌تواند مرزهای اخلاقی را شکسته و به آنها آسیب‌های اخلاقی جدی وارد سازد. از نظر اسلام در روابط عاطفی دختران نوجوان باید مؤلفه‌های اخلاقی رعایت شود و دختران نوجوان به آنها پایبند باشند. این مؤلفه‌های اخلاقی در اسلام بیشتر با عنوان حریم میان زن و مرد و در بحث حجاب و عفاف مطرح شده‌اند. برخی از مؤلفه‌های اخلاقی مدنظر اسلام که در مقاله به آنها پرداخته شد عبارتند از: حیا، عفت ورزی، عزت نفس، مراعات حجاب و حریم در روابط، پاکی چشم و پاکی دل، مسئولیت‌پذیری در روابط عاطفی و عدم تهییج و تحریک که این مؤلفه‌ها می‌توانند روابط عاطفی دختران نوجوان را سامان داده و آنها را از افتادن در دام فرصت طلبان و سوء استفاده کنندگان از احساسات و عواطف شان، حفظ کنند.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه.

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۹ ق.
۲. احمدی، خدابخش، آسیب‌پذیری فرهنگی، اجتماعی و تربیتی در نوجوانان و جوانان، دوره چهارم، شماره ۳.
۳. اردشیری لردجانی، حجت الله، فلاحی، امید، معاد و آثار اعتقاد به آن، قم، زائر، ۱۳۹۰.
۴. بیابانگرد، اسماعیل روش‌های افزایش عزت نفس در کودکان و نوجوانان، انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۲.
۵. اسماعیلی یزدی، عباس، فرهنگ تربیت، (ناصر غفرالهی)، قم، ایران، دلیل ما، ۱، ۱۳۸۱ هـ.ش.
۶. اکبری، محمود، عفت و پاکدامنی در اسلام، فتیان، اول، ۱۳۹۳.
۷. پرباله، لیلا و دیگران، تحلیل مبانی تربیت غریزه جنسی و راهکارهای کنترل آن از دیدگاه اسلام و علم روانشناسی، پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، شماره ۳۹، ۱۴۰۰.
۸. پسندیده، عباس، غنچه‌های شرم (نگاهی نو به مفهوم حیا)؛ دارالحدیث، قم، چاپ اول، ۱۳۸۶.
۹. پیشگامی فرد، زهرا، امید آوج، مریم، هویت دختران و زنان جوان ایرانی و نقش آنها در تمدن سازی، پژوهش زنان، دوره ۱، شماره ۱، پاییز ۱۳۸۸.
۱۰. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، ۱۳۶۶.
۱۱. خلجی، حسن، شیوه‌های مؤثر نهادینه کردن حجاب در کودکان و نوجوانان، طهورا، شماره ۸، ۱۳۹۰.

۱۲. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
۱۳. ریچموند، ویرجینیا پی، رفتار غیر کلامی در روابط میان فردی، مترجمان، فاطمه سادات موسوی و ژایلا عبدالله پور، تهران، نشر دانژه، ۱۳۸۷.
۱۴. سلیمانی فر، ثریا، شخصیت جوان از دیدگاه قرآن و عترت، بینات، شماره ۵۱، ۱۳۸۵.
۱۵. شرفی، محمدرضا، مراحل رشد و تحول انسان، تهران سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸.
۱۶. صدوق، بن بابویه، من لایحضره الفقیه، (غفاری، علی اکبر)، قم، ایران، جماعة المدرسین الحوزة العلمیه بقم، مؤسسه نشر الاسلامی، ۲، ۱۴۰۴ هـ ق.
۱۷. شیروانی، اخلاق اسلامی و مبانی نظری آن، دارالفکر، اول، ۱۳۷۹.
۱۸. طباطبایی، سید محمدحسین، تفسیر المیزان، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه، ۱۳۷۴.
۱۹. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، قم، ایران، الشریف الرضی، ۴، ۱۳۷۰ هـ ش.
۲۰. فلسفی، محمدتقی، جوان از نظر عقل و احساسات، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۰.
۲۱. فیضی، حسیه، شیوه‌های ترویج عفت از دیدگاه آیات و روایات، دوفصلنامه یافته‌های علوم قرآنی، شماره ۱، ۱۴۰۰.
۲۲. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران، ایران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، اول، ۱۳۸۸ هـ ش.
۲۳. قربانی، فاطمه، آسیب شناسی اجتماعی علل و عوامل شکل‌گیری هویت در جوانان بر مبنای قرآن و روایات، مجله نامه الهیات، سال یازدهم، شماره چهل و چهارم، پاییز ۹۷.
۲۴. کانون نشر و ترویج فرهنگ اسلامی، سیری در سپهر اخلاق، قم، صحیفه خرد، اول، ۱۳۸۹.
۲۵. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵.
۲۶. کمیجانی، داوود، آشنایی با ساختار تربیت دینی و راه‌کارهایی برای پذیرش آن در سنین کودکی،

۲۷. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، محمدباقر بهبودی، بی جا، نشر اسلامیه، چاپ ۴، ۱۳۸۶.
۲۸. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، حمیدرضا شیخی، بی جا، نشر موسسه فرهنگ دارالحديث، چاپ ۱۲، ۱۳۹۱.
۲۹. مسترحمی، سید عیسی، سلیمانی بآبادی، عبدالرضا، نقش تربیتی معادباوری در استحکام نظام خانواده از منظر قرآن، دو فصلنامه علمی - تخصصی مطالعات قرآن و علوم، سال پنجم، شماره ۹، ۱۴۰۰.
۳۰. مطهری، مجموعه آثار، تهران، انتشارات صدرا، ۱۳۷۸.
۳۱. مطهری، مرتضی، مسئله حجاب، تهران، انتشارات صدرا، چهل و دوم، ۱۳۷۴.

سایت‌ها

۳۲. www.parsi.wiki